

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Biskop Osmund

Arne, Ture J.

Fornvännen 1947(42), s. 54-56

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1947_054

Ingår i: samla.raa.se

BISKOP OSMUND

I tredje boken och femtonde kapitlet av magister Adams från Bremen *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* berättas, att »konung Emund hos sig hade en olaglig (acephalum) biskop vid namn Osmund, som på sin tid Sigfrid, norrmännens biskop, hade anförtrott åt skolan i Bremen för att undervisas. Men senare begav sig denne, glömsk av välgärningarna, till Rom för att invigas, och då han bortvisades därifrån irrade han omkring på många orter och lyckades slutligen bli invigd av en ärkebiskop i Polania. Därpå kom han till Sverige och skröt (iactavit) av att han av påven blivit invigd till ärkebiskop för dessa trakter.

Men när vår ärkebiskop skickade sina sändebud till konung (Emund) Gamle, funno de där samme landstrykare (girovagum) Osmund, som enligt ärkebiskoplig sed lät bära korset framför sig. De hörde även, att han fördärvat de nyomvända barbarerna genom en oriktig undervisning i vår tro.»

Denna Adams berättelse och dess fortsättning har kommenterats av många författare. Olof von Dalin skrev:¹ »Osmund var född i Norden; men blev i Polen wigd till Biskop och af K. Emund til Ärkebiskop antagen.» Andra författare, senast B. Nerman,² förklara, att »Osmund var tydligen engelsman, då han av den engelske Sigfrid sänts till skola i Bremen, men han har uppenbarligen brutit med den bremensiska kyrkan. Möjligen har han blivit ortodox (jfr Polanien)». Några sidor tidigare förmodar Nerman, att Polanien är liktydigt med Polen. Detta är den vanliga uppfattningen, och den synes bekräftas av Adams ord i »*Descriptio insularum aquilonis*» (Kap. XIII): »*Trans Oddaram comperimus degere Pomeranos; deinde latissima Polanorum terra diffunditur, cuius terminum dicunt in Ruzziae regnum connecti*».³ På flera andra ställen omtalas Polani, som äro bosatta i det stora Scлавania liksom en del andra slaviska stammar. I bok II, Kap. 21 och 22 redogöres ingående för Scлавania och dess olika folk. Längst bort befinner sig Ruzzia, där städerna Ostrogard (Novgorod) och Kiev omtalas. Sistnämnda stad är huvudstad och en medtävarinna till Konstantinopel. Enligt scholion 24 erövrade den polske konungen Boleslav Chrobry hela det slaviska landet och Ryssland (1013 och 1018). I beskrivningen över den nordiska övärlden uppges Samland gränsa till Ryssland och Polen; det är bebott av de människovänliga samländarna eller preussarna.

Adam har alltså klart för sig, att Polen (Polania) och Ryssland (Ruzzia) äro två skilda riket, men om gränserna dem emellan hade han säkert en mera oklar föreställning. Icke heller nämner han något om var i Polen Osmund vigts till biskop. Man har emellertid antagit, att detta skett i

¹ *O. von Dalin*, Svea Rikes Historia, 1747, I, s. 662—663.

² *B. Nerman*, När Sverige kristnades, 1945, s. 113.

³ På andra sidan Oder bor, som jag erfarit, pomrarna, sedan utbreder sig det synnerligen vidsträckta polanernas land, vars gräns säges sammanhänga med riket Ruzzia (Rus').

staden Gnesen (Gniezno), där år 1000 ett ärkebiskopssäte inrättades.⁴ Han hade icke invigts av den hamburgske ärkebiskopen, som gjorde anspråk på primatet över Skandinavien. Men även ärkebiskopen i Gnesen lydte under påven i Rom, och en invigning från hans sida borde ju icke ha motiverat uttrycket »acephalus» ur annan än ren konkurrenssynpunkt. Osmunds uppgift att han invigts till ärkesbiskop av påven uppfattar Adam tydligen som ren lögn.

Den som utförligast sysselsatt sig med Osmund är Toni Schmid i boken om Sveriges kristnande (1934). Hon gör gällande, att Osmunds ställning hos Uppsalakonungen Emund bör ställas mot bakgrunden av schismen mellan Rom och Konstantinopel, som 1054 ledde till definitiv brytning, och vidare till den omständigheten, att Jaroslav i Ryssland år 1050 insatte en infödd patriark,⁵ ett märkligt försök att göra den ryska kyrkan mera oberoende av Bysans än dittills varit fallet. Hon erinrar om de livliga förbindelserna mellan Sverige och Ryssland under denna tid, då Jaroslav och Olof Skötkonung voro knutna till varandra genom släktband. »Osmund, som viges av 'någon polsk ärkebiskop' mot Roms vilja och som ej har något överhuvud, Osmund som lär en falsk lära, och som låter bära kors framför sig som en ärkebiskop (eller patriark), Osmund som förorsakar att Hamburgs legat med sina följeslagare avvisas quasi non habentes sygillum apostolici.»

Dr Schmid säger dock icke rent ut, hur och var hon tänker sig att Osmund blivit invigd till biskop. Är det icke tänkbart, att detta skett genom metropoliten eller patriarken i Kiev omkring 1050?

Polania är det land som bebos av polaner eller poljaner. I Nestor-krönikan säges vid uppräknigen av de slaviska folken,⁶ att en del slaver bröto upp från Donauområdet och bosatte sig vid Weichsel. »De kallade sig ljacher; av dem benämnde sig en del poljaner, andra lutiçer, masovšaner, pomorjaner. Vidare fanns det slaver, som kommo och slog sig ned vid Dněpr och kallade sig poljaner.» Bland Dněprpoljanerna grundades staden Kiev.

Den del av Ruzzia, som omfattade huvudstaden Kiev och området väster därom var alltså även ett Polania, ett poljanernas land. De upplysningar, som Adam inhämtade vid Sven Estridsons hov om Emund Gamles biskop Osmund och dennes strövtåg i främmande länder voro säkerligen icke mera exakta än att en förväxling kunde äga rum mellan de katolska

⁴ »Osmund skall ha fått biskopsinvigning i Polen, alltså väl av ärkebiskopen i Gnesen, som icke hade någon kyrklig myndighet här. Det hela blev också endast en episod. Edmunds efterträdare Stenkil återgick till lydnad under Bremen. Osmund dog några år senare i klostret i Ely i England.» *Asbrink-K. B. Westman*, Svea rikets ärkebiskopar, 1935). Redan detta skulle delvis kunna förklara, att Osmund kallas »acephalus» (»utan huvud»).

⁵ Enligt Nestor-krönikan: »År 6559 (= 1051). Jaroslav sammankallade biskoparna och utnämnde Hilarion till metropolit i Rus i den heliga Sofias kyrka.»

⁶ Nestor-krönikan, övers. av A. Norrback, sid. 3.

och de vid denna tid definitivt »ortodoxa» poljanernas landområden. Här synes mig föreligga ännu en bekräftelse på riktigheten i Toni Schmidts förmodan. På 1040-talet och senare rådde politiskt ett gott förhållande mellan Polen och Ryssland. Jaroslav understödde konung Kasimir, »Polens förnyare. Han gav sin syster till äkta åt Kasimir, och Kasimirs syster gifte sig med Jaroslavs son Izjaslav. Jaroslav hjälpte också två gånger Kasimir att nedslå uppror i Masovien, åren 1041 och 1047.

T. J. Arne

JOSEPH BRAUN, S. J., NITTIO ÅR

Ett även för svensk vetenskap betydelsefullt konsthistorikerjubileum inträffade den 31 januari i år, då förutvarande professorn vid jesuitkollegiet i Valkenburg i Holland, pater Joseph Braun, S. J., fyllde 90 år. »Han har», skrev frih. Carl R. af Ugglas i en hyllningsartikel i Fornvännen för fem år sedan, »livligt intresserat sig för svensk forskning, han har i stor utsträckning begagnat sig av och för europeisk publik bekantgjort svenskt material, och mer än en yngre svensk forskare kan intyga den obegränsade generositet, varmed han efter en hänvändelse öppnat sina lärdomsskrin för honom i form av brev på ofta många sidor, präntade med den karakteristiska, hopträngda pikturen och närmast att förlikna med fullständiga avhandlingar med litteraturhänvisningar och hela apparaten».

Ett arbete av pater Braun frammanar hos en svensk forskare minnet av skoltidens tyngsta bokkoloss, Auerbachs tyska lexikon. I en rad avhandlingar av dylikt väldigt kvantitativt omfång har han med en lärdom och kringsyn, vars kvalitet och djupgående också fyller oss med beundran och vördnad, behandlat »Die liturgische Gewandung» (1907), »Der christliche Altar» (1924), »Das christliche Altargerät» (1932) och »Die Reliquiare» (1940). Ytterligare ett stort verk, »Tracht und Attribute der Heiligen», började tryckas under kriget, men enligt vad pater Braun själv meddelat skall av manuskript och redan tryckta häften så mycket ha blivit förstört genom bombningar, att han uppgett tanken på att försöka fullfölja det.

Berömmelse är ett ord som kan betyda olika ting. För den bredare intellektuella publiken, ja även för många konstforskare, är dr Braun väl nästan okänd. Men med såväl de nämnda stora arbetena som även med många andra inlägg i den konsthistoriska diskussionen har han rest sig ett monument varaktigare än kopparn. Den som skriver dessa rader har såsom en av de ytterst få från detta land gjort hans personliga bekantskap, för tio år sedan i München, och det är en stor glädje att kunna tänka tillbaka på detta stimulerande och inspirerande möte. Den hjälp dr Braun så givmilt lämnat några av oss svenska medeltidsforskare — bland vilka den i fjor bortgångne Carl R. af Ugglas kanske var den tillgivnaste och flitigaste av hans nordiska »brevvänner» — fortfar allt-